

Eduard Caudella în documente de arhivă

Mariana Ursachi*
Cristina Bohan**

Cuvinte-cheie: *istoria muzicii românești, Eduard Caudella, Conservatorul de Muzică și Declamațiune, lumea culturală ieșeană.*

Introducere

Eduard Caudella este un personaj relativ cunoscut în istoria muzicii românești. Cariera sa artistică a fost cercetată, aportul său în domeniul muzical fiind deja bine stabilit într-o ierarhie a compozitorilor și dirijorilor români. Considerat fondator în aceste domenii ale artei, Caudella s-a remarcat drept un pioner al muzicii clasice în cultura Principatelor Unite, influențând generații de elevi care au dorit să îi calce pe urme. Întreaga lui activitate în domeniul muzical i-a determinat pe cei care, ulterior, i-au analizat cariera, să îl considere „cel mai mare și neobosit maestru-muzician al neamului nostru”¹.

În ceea ce privește familia acestuia, însă, avem puține informații accesibile. De asemenea, aportul său administrativ în refondarea Conservatorului din Iași este cu totul neglijat. În articolul de față completăm paginile biografice ale compozitorului ieșean prin scoaterea la iveală a unor informații despre membrii familiei sale. În același timp, ne propunem să scoatem la lumină câteva date cu privire la activitatea desfășurată în calitate de director al Conservatorului de Muzică și Declamațiune din Iași, așa cum sunt acestea reflectate în documentele de arhivă. Sursele acestor recuperări sunt registrele de stare civilă din cadrul Colecției omonime și fondul de documente al Conservatorului, de la Arhivele din Iași.

* Arhivist, Arhivele Naționale – Iași.

** Arhivar, Arhivele Naționale – Iași.

¹ G. Georgescu-Theologu, *Eduard Caudella – 60 de ani de activitate artistică*, București, Tiparul Institutului „Minerva”, 1916, p. 6.

Eduard Caudella a beneficiat de o recunoaștere națională și internațională în timpul vieții. A avut șansa să fie martorul și cronicarul unei epoci pline de evenimente, fiind contemporan atât al nașterii Principatelor, cât și al României Întregite. Caudella a fost violonist, profesor, dirijor, compozitor (muzică vocală, muzică corală, muzică de scenă, opere comice, operete, operă), dar și publicist – a scris articole, pamflete, studii, amintiri, în diferite ziare și reviste din Iași și Brașov². Din nefericire, manuscrisul memoriilor sale a fost publicat parțial, și doar până la finalul secolului al XIX-lea³. Ultimele două decenii și jumătate din viața acestuia lipsesc din recuperările memoriale. Astfel, o sursă de referință, mai ales pentru perioada războiului cel puțin, nu este accesibilă publicului interesat. Imaginea acestuia dispare aproape inexplicabil după 1910, în timp ce relațiile cu lumea culturală românească nu mai sunt reținute de cronicarii contemporani.

S-a născut pe 22 mai 1841⁴, la Iași, în Podu Vechi⁵ (azi zona străbătută de str. Costache Negri), ca fiu al lui Francisc Serafim Caudella⁶, italian la origine, și al Ecaterinei Reinecke. Francisc, tatăl său, s-a stabilit la Iași în anul 1830 și a devenit primul director al Conservatorului din Iași, în timp ce bunicul său, Filip, a publicat la Sibiu, în anul 1822, prima partitură de cântece românești și a compus o serie de cântece bisericești (motete). A crescut, de mic, într-o atmosferă care privilegia muzica clasică. Tatăl său, pe care contemporanii îl reținuseră drept un artist desăvârșit la pian și vioară, era un compozitor de succes în Iașul acelor vremuri în timp ce mama sa, Ecaterina, născută Rainike, avea la rândul ei preocupări artistice⁷.

² Ionel Maftעי, *Personalități ieșene*, vol. I, *Omagiu*, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Iași, 1972, p. 138.

³ Viorel Cosma, „Eduard Caudella – Memorii (I)”, în *Muzica*, nr. 2/1991, p. 146-158; Idem, „Eduard Caudella – Memorii (II)”, în *Muzica*, nr. 3/1991, p. 147-159 (revista este editată de Uniunea Compozitorilor și muzicologilor din România). Manuscrisul, început de Caudella în anul 1916, are 208 pagini și a fost identificat în anul 1954 la poetul George Georgescu-Theologu, unul din biografii lui Caudella. Deși și-a propus să-l editeze în întregime, muzicologul Viorel Cosma s-a oprit la anul 1886, după pagina 141 a caietului, scrisul devenind foarte greu lizibil (Viorel Cosma, *op. cit.*, 2/1991, p. 146-147).

⁴ Arhivele Naționale – Iași (mai jos: AN-Iași), colecția „Stare civilă oraș Iași”, Mitrici, reg. de protestanți, nr. 1/1809-1860, f. 28 v.-29.

⁵ AN-Iași, fond Academia de Muzică și Artă Dramatică „George Enescu” Iași (mai jos: AMAD), dosar 13/1924, f. 75.

⁶ Cu toate că, în recuperările biografice ale lui Caudella, tatăl său este redat prin cele două prenume, în documentele de stare civilă nu se regăsește și prenumele „Serafim”.

⁷ https://ro.wikipedia.org/wiki/Eduard_Caudella (accesat la 12.11.2020).

Despre Francisc Serafim Caudella (1812-1868), muzician autodidact, se știe că a venit de la Viena și s-a stabilit în capitala Moldovei la vârsta de 16 ani, prin 1830⁸, unde a activat pentru început ca violoncelist pe lângă trupele de teatru franceză sau germană⁹, făcându-se cunoscut și apreciat atât ca pianist, cât și ca organist. La inițiativa lui Mihail Kogălniceanu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, a fost înființat, la 1 octombrie 1860, Conservatorul de Muzică din Iași, sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, care emite un decret de înființare a acestei instituții și primul regulament¹⁰. Francisc Caudella este numit director și profesor de vioară și violoncel, funcții pe care le-a deținut până la sfârșitul vieții sale¹¹. A compus multă muzică pentru pian, câteva piese pentru violoncel cu acompaniament de pian, o horă și un *Imn român* pentru cor și pian, pe versurile lui Mihail Cornea (1844-1901)¹².

Instituția, al cărui prim director a fost tatăl său, va influența viața profesională a lui Eduard Caudella, moștenirea paternă fiind ilustrată la un nivel superior de cel care va marca timp de peste jumătate de secol viața Conservatorului ieșean.

Activitatea profesională

Timp de șase decenii, Eduard Caudella a avut o viață artistică completă. De la vârsta de 12 ani a fost trimis la Berlin, unde a învățat să cânte la violină cu „marele profesor al timpului”¹³ Hubert Ries, la pian cu fiul acestuia, Adolf Ries, iar compoziția cu Böhmer. A fost remarcat și îndrumat de marii artiști ai vremii: Vieuxtemps (care l-a și găzduit la Frankfurt) și Lambert Massat, profesor la Conservatorul din Paris. Față de acesta din urmă, Eduard Caudella are o deosebită simpatie. Mărturie în acest sens stau amintirile sale de la Paris, strâns legate de profesorul Massat, despre care ucenicul său spune: „Massart era un om *foarte, foarte drăguț*... Nu era interesat de loc și era un om de inimă și care ajută pe elevii săi fără de mijloace”¹⁴. La 15 aprilie 1855, debutează în sala

⁸ G. Georgescu-Theologu, *op. cit.*, p. 7.

⁹ https://ro.wikipedia.org/wiki/Eduard_Caudella (accesat la 12.11.2020).

¹⁰ Radu Constantinescu, *Istoricul înființării Academiei de Muzică și Artă Dramatică „George Enescu” din Iași cu datele statistice și actele mai importante săvârșite până în zilele noastre 1836-1940*, Iași, Tipografia Albina Românească, 1941, p. 22.

¹¹ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ediția a II-a revizuită și adăugită, București, Editura Științifică, 1970, p. 420.

¹² Ionel Maftai, *Personalități ieșene, aniversări și comemorări 2017*, Iași, Editura Asachiana, 2017, p. 7.

¹³ AN-Iași, fond AMAD, dosar 13/1924, f. 75.

¹⁴ Viorel Cosma, „Eduard Caudella – Memoriile mele (I)”, în *Muzica*, nr. 2/1991, p. 148.

Academiei de Canto din Berlin, iar succesul a fost neașteptat; cel mai renumit critic muzical al vremii, Ludovic Rellstab l-a descris ca pe un artist „de mare și strălucitor viitor”¹⁵. Urmează o serie de alte concerte alături de pianistul Marcel Leroy, basbaritonul Faure (Paris) ș.a., fiind lăudat de presa franceză, inclusiv de Oscar Comettant¹⁶, care se exprimă astfel:

Di Caudella este un tânăr de 20 de ani, de-o figură inteligentă și de o distincție perfectă. Jocul d-sale larg, strălucitor, puternic și majestuos n-are nimic afectat. E un violonist de-al nobilei școli a marilor maiștri și sub degetele acestui tânăr artist, instrumentul (violinale) lui Violli și Vieuxtemps știe a da toate expresiunile fără a înceta de a fi eminamente de distins. Adăugim că urechea cea mai fină n-ar putea surprinde cea mai mică nesigurantă de intonațiune și chiar în pasajele cele mai periculoase, unde artistul să urcă în note duble până la limita extremă, a scării tonale¹⁷.

În toamna anului 1859 pleacă din nou la Berlin, împreună cu Matei Sturza, Iorgu Sturza și Dimitrie Sturza Șcheianu, prieteni din copilărie cu Eduard Caudella, care l-au sprijinit din punct de vedere material. Aici, timp de 10 luni, studiază compozițiunea cu Böhmer¹⁸, „muzicantul de cameră al regelui Prusiei”¹⁹, iar violina tot cu Ries²⁰. Pe când se afla la studiu în străinătate, mai exact lângă Frankfurt am Mainz, pe proprietatea maestrului Henri Vieuxtemps²¹, Eduard Caudella primește vestea că domnitorul Principatelor l-a brevetat ca prim violonist al Curții Române²², Alexandru Ioan Cuza înmânându-i și o „gratificațiune de 200 galbini, spunându-i să-i fie ca un bun început”²³.

¹⁵ G. Georgescu-Theologu, *op. cit.*, p. 8.

¹⁶ AN-Iași, fond AMAD, dosar 13/1924, f. 76.

¹⁷ Asociațiunea Generală a Artiștilor din Iași, *Jubileul Eduard Caudella. Pentru 50 de ani de activitate muzicală, organizat de Asociațiunea și corpul profesoral al Conservatorului din Iași*, Iași, Tipografia editoare „Dacia” Iliescu, Grossu & Comp., 1906, p. 6 (în continuare, *Jubileul Eduard Caudella...*).

¹⁸ AN-Iași, fond AMAD, dosar 13/1924, f. 77.

¹⁹ G. Georgescu-Theologu, *op. cit.*, p. 12.

²⁰ *Ibidem*, p. 11.

²¹ Prin bunăvoința acestuia, Eduard Caudella este găzduit timp de două luni în locuința sa și se dedică intens studiului: „Luam trei lecțiuni pe săptămână și Maestrul stătea, la fiecare, aproape două ore în loc de una. Cât era de strict și nu ierta nici cea mai mică greșeală la lecție, cu atât era de afabil și prietenos în viața particulară” (Viorel Cosma, *op. cit.*, p. 152).

²² *Ibidem*, p. 13.

²³ *Jubileul Eduard Caudella...*, p. 7.

Întors în țară, în mai 1861, Eduard Caudella se consacră noii cariere muzicale. Devine profesor de violină²⁴, catedră pe care o ocupă începând cu data de 1 septembrie 1861, cu titlu definitiv²⁵. Se consacră drept compozitor, dirijor și șef de orchestră a Teatrului din Iași, asumând, la finalul secolului al XIX-lea, inclusiv sarcina directoratului Conservatorului de Muzică și Declamațiune din fosta capitală a Moldovei. Caudella a format prima orchestră simfonică din spațiul românesc, pe care a și dirijat-o tot restul vieții. Ca pedagog și profesor a avut numeroși discipoli, fiind unul dintre dascălii cei mai prestigioși ai așezământului muzical, elevii săi „împrăștiați pretutindeni se bucură și ei de aprecieri cât se poate de măgulitoare – unii ca artiști instrumentaliști, alții ca dirigenți de orchestre, profesori, compozitori [...]”²⁶. Eduard Caudella reușește să introducă pentru prima oară la Conservator o clasă de orchestră. Pentru a o consacra definitiv, organizează cu aceasta spectacole an de an. Tot lui i se datorează înființarea catedrelor de contra-bas și oboi, la acest Conservator. Ramura de activitate care îl consacră este însă „«compozițiunea» – pe terenul căreia, la largul său, poate străluci cu cinste alături de gloriile străinătății”²⁷.

Activitatea prodigioasă desfășurată în cadrul instituției ieșene a fost încununată de numirea sa ca director. Astfel, în adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din 16 septembrie 1893, se menționează:

Am onoarea a vă face cunoscut că în urma recomandațiunii subscrisului M.S. Regele cu Înaltul decret regal No. 3140 din 6 septembrie 1893 a bine voit să numească pe Dl Eduard Caudella în postul de Director al acestui Conservator²⁸.

Va îndeplini această funcție până în iulie 1901, când odată cu ieșirea la pensie va fi înlocuit la conducerea Conservatorului de Gavril Musicescu, iar la catedra de violină de către A. Teodorini²⁹.

Pe lângă noua funcție atribuită, rămâne în continuare să activeze ca profesor de violină³⁰. De asemenea, într-un „Tablou de Dnii profesori ai

²⁴ AN-Iași, fond AMAD, dosar 5/1892, f. 1.

²⁵ AN-Iași, fond AMAD, dosar 4/1893, f. 7.

²⁶ G. Georgescu-Theologu, *op. cit.*, p. 23-24.

²⁷ *Ibidem*, p. 25.

²⁸ AN-Iași, fond AMAD, dosar 4/1893, f. 192.

²⁹ Al. Aurescu, *Anuarul Conservatorului de Muzică și Declamațiune din Iași, de la înființare până la 1905*, Iași, 1906, p. 510, 525.

³⁰ AN-Iași, fond AMAD, dosar 4/1893, f. 269.

Conservatoriului de Musică și Declamațiune din Iași”, din luna mai 1899, se face mențiunea că dl Caudella Eduard, de la catedra de violină, cu titlu definitiv, „dă lecțiuni la Piano la Institutul Varlam și la Institutul Humpel”³¹.

În calitate de director al Conservatorului a asumat sarcinile administrative inerente, asigurând cu ajutorul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dotările necesare: de la plata chiriei casei Mavrocordat³² în care-și desfășura activitatea, la repararea clădirii, achiziționarea mobilierului³³, cumpărarea și repararea instrumentelor muzicale³⁴, aprovizionarea cu lemne pentru încălzirea claselor ș.a.

De-a lungul anilor, clădirea în care își desfășurau activitatea elevii și profesorii Conservatorului de Muzică și Declamațiune din Iași nu s-a bucurat de cele mai bune condiții. Toți directorii care s-au perindat la conducerea acestei instituții au făcut nenumărate demersuri pe lângă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a-i sprijini și a le pune la dispoziție un spațiu adecvat în care să își poată desfășura activitatea. Într-un istoric cu privire la înființarea și funcționarea Academiei de Muzică și Artă Dramatică „George Enescu” din Iași, întocmit de Radu Constantinescu, profesor și director al acestei instituții, se fac cunoscute următoarele:

De la 1860 și până în zilele noastre, a umblat bietul Conservator în toate casele din târg și nici că și-a putut afla și el vre-un loc unde să se aciuze definitiv, cu toate repetatele intervenții făcute de cei ce s-au petrecut la conducerea școlii³⁵.

Aceeași problemă se regăsește și într-un scurt istoric întocmit, la finalul secolului al XIX-lea, de fostul director, profesorul C. Gross, în care se aduce în prim plan situația precară în care funcționa Conservatorul, atât din punctul de vedere al spațiului, cât și al dotărilor:

În anul 1860 Școala de Musică din Iași s-a deschis în ziua de 7 Noiembrie în localul Școalei de Arte și Meserie. În anul 1861 [anul în care tatăl lui

³¹ AN-Iași, fond AMAD, dosar 22/1900, f. 108.

³² AN-Iași, fond AMAD, dosar 29/1897, f. 302. Anterior, în 1846, Conservatorul a închiriat Casa Ghica-Kefal pentru a-și putea ține cursurile (*Istorie devenită ruină. Casa Ghica, ridicată în 1820, a găzduit Conservatorul din Iași*, emisiune la Digi 24, 19.01.2015).

³³ AN-Iași, fond AMAD, dosar 29/1897, f. 91.

³⁴ *Ibidem*, f. 93.

³⁵ Radu Constantinescu, *Istoricul înființării Academiei de Muzică și Artă Dramatică „George Enescu” din Iași. Cu datele statistice și actele mai importante săvârșite până în zilele noastre 1836-1940*, Iași, Tipografia „Albina Românească”, p. 29.

Eduard Caudella fusese numit director al Conservatorului], la deschiderea cursurilor – când profesorii s-au dus la școală, ei au găsit instrumentele în mijlocul curței; Directorul școlii de arte dăduse Conservatorul afară și am stat vreo trei luni fără local până când Directorul *Caudella a luat pe socoteala sa* [subl. ns.] cu chirie două odăi, unde s-a ținut clase ca vai de ele. În anul 1862 școala rămâne în aceeași stare de vagabondaj. În anul 1863, în fine, în aprilie, Ministerul a dat încuviințarea de a se închiria un local mai convenabil pe socoteala sa. În anul 1864 [...] în octombrie Directorul a primit ordinul de a se stabili școala în infectul local din Curtea Bisericeii Dancu³⁶.

Toate aceste informații sunt aduse la cunoștința factorilor de decizie de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la București, directorul făcând o prezentare la zi a situației grave cu care se confrunta instituția pe care o conducea. Demersurile lui, însă, au rămas, în marea lor majoritate, fără niciun rezultat.

În anul 1893, Conservatorul din Iași își desfășura activitatea în casele Mavrocordat³⁷. Aici vor rămâne până la sfârșitul mandatului de director al lui Eduard Caudella. Din anul școlar 1902-1903, Ministerul Instrucțiunii va asuma plata chiriei pentru noul local, aflat în casa Ghica, din str. Banu nr. 8³⁸.

La 14 septembrie 1899, Eduard Caudella se adresează Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice prin care solicită autorizarea închirierii unei alte case

[...] cu mai multe odăi decât aceea în care stau și în toate privirile, cu mult mai potrivită pentru o școală, de oare-ce să află într'o stradă mai puțin frecventată [...], mai ales că o pot avea cu același preț ca și casa în care stă actualminte Conservatorul – adică cea a lui D. D. Mavrocordat și că ie într'o stare cu mult mai bună și igienică³⁹.

Clădirea Conservatorului va rămâne însă în vechile case Mavrocordat, așa după cum se poate observa și din copia Contractului încheiat între directorul Conservatorului și proprietarul clădirii, D. D. Mavrocordat, din 21 ianuarie 1900, în care, la art. 1 se menționează:

Dlui Dimitrie D. Mavrocordat închiriază Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru instalarea Conservatorului de Musică și Decla-

³⁶ AN-Iași, fond AMAD, dosar 4/1893, f. 87-92.

³⁷ *Ibidem*, f. 222.

³⁸ Al. Aurescu, *op. cit.*, p. 519.

³⁹ AN-Iași, fond AMAD, dosar 23/1899, f. 191.

mațiune din Iași întregul apartament din etajul întâi al caselor Dsale din strada Lăpușneanu precum și patru camere și o bucătărie din etajul inferior, două camere și două beciuri de subsol aparte din pod și ograda cea mică ce este îngrădită cu scânduri și de care local se va usa ca și până în prezente [...] ⁴⁰.

Toate aceste impedimente cauzate de starea improprie a localului în care Conservatorul activa nu l-au împiedicat pe noul director desemnat să se implice cu dăruire și promptitudine în bunul mers al activității instituției. În primul rând, o atenție deosebită o acordă procesului de învățământ propriu-zis, luând, în acest sens, o serie de măsuri punctuale.

În primul rând, a dorit să ofere o dimensiune europeană modului de organizare, administrativă dar și academică, a instituției pe care o conducea. Printr-o adresă către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a solicitat să i se acorde suma de 1.200 de lei pentru a pleca în străinătate să studieze modul de organizare al Conservatorului din Berlin ⁴¹. Eduard Caudella, școlit fiind la marile institute muzicale ale Europei, dorea să aducă și la Iași un aer de modernitate și, de ce nu, să facă din Conservatorul ieșean o instituție care să se ridice la standardele acelor timpuri. Era animat de asemenea idealuri, în principal, fiind motivat de a oferi elevilor săi o pregătire asemănătoare marilor școli de muzică. Într-adevăr, de pe băncile Conservatorului de Muzică și Declamațiune din Iași au absolvit nume sonore, care au contribuit din plin la promovarea culturii românești, atât în țară, cât și peste hotare. Ne referim aici la Timotei Popovici ⁴² (compozitorul piesei *La Oglindă* pe versurile lui G. Coșbuc), absolvent al clasei de Armonie. Sau marele compozitor George Enescu, elev al Conservatorului din Iași și asupra căruia Eduard Caudella a avut o influență artistică definitivă, fiind cel care l-a îndemnat să-și continue studiile muzicale la Viena.

Printre absolvenții Conservatorului se află și d-na Sofia Teodoré, născută Musicescu (fiica profesorului de Armonie, Gavril Musicescu, viitor director), absolventă a clasei de Teorie și Solfegiu, în anul școlar 1879-1880, așa după cum reiese dintr-un *Prescript verbal* ⁴³. Dar și Maria Caudella, fiica lui Eduard Caudella, elevă la clasele de Teorie și Solfegiu, și Piano, pe care le absolvă cu notele 9, respectiv 9,50 – pentru care i se eliberează două certificate de absolvire.

⁴⁰ AN-Iași, fond AMAD, dosar 22/1900, f. 6.

⁴¹ AN-Iași, fond AMAD, dosar 29/1897, f. 195.

⁴² AN-Iași, fond AMAD, dosar 6/1895, f. 139.

⁴³ AN-Iași, fond AMAD, dosar 26/1898, f. 308.

Toate aceste rezultate meritorii nu se puteau obține fără a avea, în rândul personalului didactic, artiști de renume, bine pregătiți și cu mari aspirații în domeniul muzicii. Menționăm aici doar pe câțiva dintre aceștia: Gavriil Musicescu, profesor de armonie; Alfons Cirillo, profesor de clarinet și fagot; Anton Cirillo, profesor de trombă și trombon; C. Ionescu, profesor de declamațiune; Carol Cirillo, profesor de corn; Neculai V. Socianu, profesor de contrabas; Alexandru Aurescu, profesor la clasa de oboi; Wilhelm Humphell, profesor de flaut; Natalia Plesnilă, profesor de pian și canto; Teodor T. Burada, profesor de teorie și solfegiu, care era în același timp și membru al Asociațiunii Generale a Artiștilor din Iași⁴⁴; Ion Bursuc, profesor de violoncel; Aspasia Sion, profesor de piano și canto; Eduard Caudella, profesor de violină.

Pe tot parcursul cât a activat în funcția de director al Conservatorului, Eduard Caudella a dat dovadă de maximă responsabilitate și scrupulozitate. La plecările acestuia în concediu, toate bunurile instituției erau lăsate cu proces-verbal înlocuitorului său desemnat: „Inventariul de la înființarea Conservatorului, atât pentru arhivă, bibliotecă, instrumente cât și toată zestrea școlii se va face și înainta dupe rentórcerea mea din concediu”⁴⁵.

Odată cu trecerea anilor, dat fiind numărul mare de elevi dornici să frecventeze cursurile Conservatorului de Muzică din Iași, directorul Caudella a fost nevoit să solicite, în mod repetat, suplimentarea claselor. Un exemplu în acest sens este adresa din 6 septembrie 1893, înaintată către Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, în care se solicită înființarea a cinci clase preparatorii de pian și două de violină, cerințele fiind prea mari, iar clasele inițiale, insuficiente⁴⁶.

Printre elevii care au urmat cursuri la Conservator au fost numeroși aceia care nu aveau o situație materială foarte bună. Pentru a veni în sprijinul acestora, Eduard Caudella a intervenit, ori de câte ori a fost cazul, la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a le putea suplimenta veniturile prin acordarea unor burse de studiu. Aceeași atitudine a avut-o și față de colegii săi care se confruntau cu probleme financiare. Astfel, transpare latura umană a directorului Caudella, pe care o sesizăm și din adresa înaintată Ministerului mai sus-menționat, pentru acordarea unei sume de bani familiei profesorului Ion Bursuc. La moartea acestuia, Caudella a solicitat un ajutor de înmormântare de

⁴⁴ *Ibidem*, f. 32.

⁴⁵ AN-Iași, fond AMAD, dosar 23/1899, f. 112.

⁴⁶ AN-Iași, fond AMAD, dosar 4/1893, f. 176.

700 de lei⁴⁷ pentru a veni în sprijinul familiei lipsite de mijloace materiale, dar și acordarea unui loc de veci în cimitirul „Eternitatea”⁴⁸.

Eduard Caudella în lumea culturală ieșeană

De-a lungul carierei muzicale, Eduard Caudella a fost chemat să onoreze cu bagheta sa evenimente sau aniversări marcante din istoria Iașului și a României. Prestigiul pe care l-a câștigat Caudella în urbea Iașului îl putem remarca din numeroasele evenimente la care instituția și orchestra pe care o conducea erau invitate să participe. În același timp, o scurtă trecere în revistă a aniversărilor și serbărilor publice divulgă oarecum evenimentele care erau privilegiate de societatea românească în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Erau marcate aniversar momente simbolice din istoria politică sau militară recentă, cum ar fi proclamării Regatului României⁴⁹, sărbătorirea zilei de 11 iunie, în amintirea revoluției de la 1848⁵⁰, aniversarea luării Griviței⁵¹, cu ocazia zilei de 30 august sau, în același registru, cucerirea Plevnei în ziua de 28 noiembrie⁵², apoi ziua națională la 10 mai⁵³. În același timp, orchestra condusă de Caudella era invitată să ofere reprezentații pentru familia regală, cum a fost cazul vizitei la Iași a M.S. Regina, în 1897. În ziua de 23 Octombrie 1897, orchestra Conservatorului⁵⁴ va interpreta Imnul Regal în cinstea primirii vizitei Reginei Elisabeta. Tot pentru omagierea familiei regale a României, orchestra Conservatorului ieșean oferea concerte omagiale în ziua de 8 aprilie, la aniversarea nașterii M.S. Regelui⁵⁵ sau de ziua onomasticii Majestății Sale Regina, la 24 aprilie 1899⁵⁶. De o importanță aparte pentru membrii Conservatorului ieșean s-a dovedit a fi invitația de a lua parte la pelerinajul la mormântul lui Mihail Kogălniceanu, considerat „înfiițetorul Conservatorului de Musică și Declamațiune”, care începea la Catedrala Mitropoliei, unde se oficia un serviciu divin de către I.P.S.S. Mitropolitul Moldovei și Sucevei, în data de 19 iunie 1892⁵⁷.

⁴⁷ AN-Iași, fond AMAD, dosar 23/1899, f. 25.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ AN-Iași, fond AMAD, dosar 29/1897, f. 57, 77.

⁵⁰ AN-Iași, fond AMAD, dosar 26/1898, f. 101, 102.

⁵¹ *Ibidem*, f. 164.

⁵² *Ibidem*, f. 287.

⁵³ *Ibidem*, f. 63, 83, 84.

⁵⁴ AN-Iași, fond AMAD, dosar 29/1897, f. 257.

⁵⁵ AN-Iași, fond AMAD, dosar 26/1898, f. 43.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 57.

⁵⁷ AN-Iași, fond AMAD, dosar 5/1892, f. 84.

Eduard Caudella a fost o personalitate marcantă a vieții culturale ieșene. Aceasta o dovedesc și legăturile pe care le-a avut cu o parte a protipendadei ieșene, și nu numai⁵⁸. Am puncta, pentru a evidenția și mai mult acest aspect, relația de strânsă prietenie pe care artistul a avut-o cu familia marelui om politic liberal Petru Poni.

În corespondența cu familia Poni, discuțiile se poartă, în marea lor majoritate, pe marginea operelor muzicale compuse de „maestrul” Eduard Caudella, foarte apreciate de toți membrii acesteia. Într-o scrisoare din anul 1909, Margareta Poni îi transmite tatălui său, Petru Poni: „Eri a scris Dl Caudella mamei că Dl Grigoriu a cetit libretul operei și a zis că imediat ce se vor întoarce în București va pune opera în repetiție”⁵⁹. Într-o altă scrisoare, din același an, Margareta îi scrie tatălui său: „Azi a fost Domnul Caudella și a cântat jumătate din operă care ține cam un cias; mâne va veni să o sfârșească”⁶⁰. În contextul Primului Război Mondial și a situației ingrate în care se găsea România, Matilda îi vorbește soțului despre vizita făcută de domnișoara Strătileanu, căreia îi trimite „poesia cerută pentru aniversarea Basarabiei. Cântecul lui Caudella e foarte greu și făcut pentru’n glas de bărbat. Mi se pare frumos”⁶¹. Foarte interesantă și sugestivă, în același timp, este remarca Matildei Poni, într-o scrisoare din primii ani interbelici, în care concluzionează, laconic și dur, modul în care societatea românească înțelegea să-și promoveze oamenii de valoare:

Azi mi-a trimes Caudella o doină pe care a scos’o din opera lui *Adevărul și Minciuna* și care-i foarte frumoasă. Nu poate bietul om să-și vadă opera jucată. Așa e când nu ai spete sau, cum spun francezii, când nu ești *pistonut*. Când ai spete te alege la Academia Română cu toate că n’ai nici un merit⁶².

Același sentiment de dezamăgire îl resimțea însuși Caudella:

Am 73 de ani trecuți, și tot mai păstrez încă scânteia, animația și dragostea artei mele, – fiindcă dacă m’ăș fi luat după mediul în care am trăit, nu aş mai fi făcut ceea ce se vede. Nu am pretențiunea de a fi trecut alături de maestrii mari, – dar pot spune că am făcut și eu câte ceva, care nu este de pus la dosar [...]”⁶³.

⁵⁸ Mare parte din operele naționale au fost compuse în vremea „M. Sale Regina Elisabeta al cărei colaborator a fost, operele Petru Rareș, Olteanca și Fata Răzeșului” (AN-Iași, fond AMAD, dosar 13/1924, f. 77).

⁵⁹ AN-Iași, fond familial „Poni”, dosar 864.

⁶⁰ AN-Iași, fond familial „Poni”, dosar 863.

⁶¹ AN-Iași, fond familial „Poni”, dosar 1158.

⁶² AN-Iași, fond familial „Poni”, dosar 1476.

⁶³ G. Georgescu-Theologu, *op. cit.*, p. 30.

Demnă de remarcat este și epistola anterioară Primului Război Mondial (1911-1912), în care tot Matilda Poni aduce în discuție impactul pe care l-ar fi putut avea în rândul populației maghiare din Transilvania, una din piesele compuse de Caudella pe versurile făcute de ea:

Azi s'a anunțat Caudella care vrea să'mi aducă o bucată compusă pe cuvinte făcute de mine. Atâta numai, că, dacă s'a mai duce apoi în Transilvania'l închid ungurii. E un soiu de deșteaptă-te română, ca înțăles⁶⁴.

Viața personală în actele de stare civilă

Dacă activitatea artistică a lui Caudella este cunoscută, viața personală a rămas în umbră. Culegerea computerizată a opiselor alfabetice din cadrul Colecției de „Stare civilă a orașului Iași” deschide noi oportunități în accesarea informațiilor relative la diferite persoane sau personalități.

Astfel, pe Eduard Caudella l-am găsit înregistrat în registrul actelor de stare civilă a Bisericii Protestante (Evanghelice). Deși registrul a suferit grave deteriorări, fiind ulterior supus restaurării, am putut descifra, la poziția nr. 262/8, numele copilului botezat „Eduard”, născut la data de 22 mai (tăiat și scris deasupra „Juni”) 1841⁶⁵. Din „Atestatu de Botez”⁶⁶, aflăm că la data de 22 mai 1841 s-a născut Eduard, fiul artistului Francisc și al Ecaterinei Reinecke⁶⁷.

La data de 19 februarie 1867, Eduard Caudella s-a căsătorit cu d-na Emilia Ianișevschi, divorțată⁶⁸, cu 4 ani mai în vârstă, de religie catolică, fără profesie⁶⁹. Soția sa avea atunci 29 de ani. Emilia Catarina⁷⁰, după cum figurează în *Ecstracte din Registrul Botezaților* emis de Vicariatul apostolic din Moldova, Parohia catolică Iași, nr. 337/1867, s-a născut la

⁶⁴ AN-Iași, fond familial „Poni”, dosar 1108.

⁶⁵ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, Mitrici, reg. de protestanți, nr. 1/1809-1860, f. 28 v.-29. Precizăm că este grafie germană/gotică. Identificarea s-a făcut după prenumele copilului și a doi martori care figurează în „Atestatu de Botez” aflat în dosarul de căsătorie, respectiv „Christian” și „Vincent”.

⁶⁶ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, dosar de Căsătorie, nr. 14/1867, f. 5.

⁶⁷ Decedată la 10 noiembrie 1879, în Iași, cf. colecția „Stare civilă oraș Iași”, reg. de morți, nr. 16/1879, f. 65.

⁶⁸ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, dosar de Căsătorie, nr. 14/1867, f. 9. Transcrierea realizată de către M. Ursachi.

⁶⁹ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, reg. de Căsătorie, nr. 4/1867, actul nr. 22, f. 22 v.-23.

⁷⁰ Prenumele Catarina figurează doar în *Ecstratu din Registrul Botezaților* din dosar de Căsătorie, nr. 14/1867, f. 7.

data de 24 noiembrie 1837, fiind fiica lui Franț Ianeșevschi și a Barbarei Vorsişecu⁷¹.

Emilia Ianișevschi a fost căsătorită anterior cu doctorul Ioan Țențerano, de care a divorțat în anul 1859. Acesta a fost acuzat de incest cu propria sa fiică, Cleopatra, în vârstă de 14 ani, pentru care a fost condamnat de Biserica catolică la „ocnă pentru cinci ani”⁷².

Eduard Caudella și soția sa, Emilia, au avut trei copii, un băiat și două fete: Georg Demeter/Gheorghie, născut la 28 mai⁷³/9 iunie 1869⁷⁴, Gheorghie, catolic⁷⁵, decedat la 15 mai 1916⁷⁶; Marie/Maria, născută la data de 5 august⁷⁷/17 august 1871⁷⁸, de religie protestantă și Clara Elise/Clara Elisa, născută la data de 10 noiembrie⁷⁹/22 noiembrie 1872⁸⁰.

Concluzii

La data de 15 aprilie 1924 Eduard Caudella s-a stins din viață, fiind înmormântat la Cimitirul Eternitatea din Iași. A murit sărac dar cinstit, cum, cu compasiune, au reținut foștii săi colaboratori din cadrul Conservatorului ieșean. Erudit, cu o educație extrem de aleasă, altruist, Caudella a fost iubit și tratat cu deferență de contemporani. Atașat de Iași și de atmosfera culturală a Moldovei, Eduard Caudella a căutat să promoveze muzica clasică, implicându-se puternic în funcționarea instituției pe care a condus-o, cât și în promovarea talentelor artistice.

Meritorie este implicarea sa în găsirea unui nou spațiu pentru desfășurarea activităților artistice. În toată perioada mandatului său, clădirea Conservatorului a funcționat în casele D. D. Mavrocordat, ulterior mutându-se în casa Ghica. Astăzi, în mod eronat, memoria publică a

⁷¹ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, dosar de Căsătorie, nr. 14/1867, f. 7.

⁷² *Ibidem*, f. 9.

⁷³ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, reg. pentru născuți 15/1869, act nr. 301, f. 73 v.

⁷⁴ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, Mitrici, reg. de protestanți, nr. 2/1861-1874, act nr. 8/1869, f. 34 v.-38.

⁷⁵ Aprobarea unei căsătorii mixte în religia catolică se face cu promisiunea ca primul născut să fie botezat catolic. Eduard Caudella este menționat ca artist muzical.

⁷⁶ Viorel Cosma, *op. cit.*, p. 158.

⁷⁷ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, reg. pentru născuți, nr. 15/1871, act nr. 497, f. 50. Eduard Caudella figurează ca Profesor.

⁷⁸ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, Mitrici, reg. de protestanți, nr. 2/1861-1874, act nr. 14/1871, f. 45 v.-46; reg. pentru născuți, nr. 15/1871, act de naștere, nr. 497, f. 50.

⁷⁹ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, reg. pentru născuți, nr. 14/1872, act de naștere, nr. 645, f. 26. Caudella apare ca Profesor.

⁸⁰ AN-Iași, colecția „Stare civilă oraș Iași”, Mitrici, reg. de protestanți, nr. 2/1861-1874, act nr. 24/1872, f. 49 v.-50.

recuperat casele Ghica drept sediu al instituției ieșene de la înființarea acesteia, începând cu anul 1860.

La un an de la trecerea la cele veșnice a lui Caudella, noul director al Conservatorului, N. Theodorescu, i-a convocat pe profesori și pe elevi pentru a evoca personalitatea magistrului. Cu acest prilej, mezina profesorului Eduard Caudella, Clara Elise, depune, spre păstrare la Conservator, fotografia acestuia, cu dorința de a fi așezată lângă aceea a regretatului său bunic, Francisc Caudella.

În anul 1942, la 18 ani după moartea sa, George Enescu i-a dedicat fostului său profesor suita pentru vioară *Impresii din copilărie*. Amintirea lui Caudella în rândul muzicologilor îl consacră drept unul dintre numele de referință ale lumii muzicale românești. Afețiunea și admirația foștilor săi colegi se regăsesc în amintirile pe care mari dirijori și compozitori ai epocii, Vieuxtemps, Auber, Meyerbeer ș.a., au ținut să i le ofere cu dedicație. De asemenea, Caudella s-a mândrit de colaborarea cu marii scriitori I. L. Caragiale sau cu Vasile Alecsandri. Probabil, recuperarea și editarea integrală a manuscrisului memoriilor sale vor pune într-o altă lumină dimensiunea lui Caudella și universul cultural în care a activat.

În semn de prețuire pentru rolul său fondator asupra lumii muzicale în capitala Moldovei, astăzi, sala de concerte a Filarmonicii ieșene poartă numele lui Eduard Caudella.

Eduard Caudella in Archival Documents

(Summary)

Keywords: *history of Romanian music, Eduard Caudella, Conservatory of Music and Declamation, Iași cultural milieu.*

In this paper, we aim to highlight a series of lesser-known aspects regarding the family of Eduard Caudella, a notable representative of the Romanian cultural milieu. As a violinist, teacher, conductor, composer and as publicist, Caudella gained national and international recognition during his life.

This article shares additional data about his activity as a manager of the Conservatory of Music and Declamation in Iași, contained in the archival documents. Throughout his career, Eduard Caudella has interacted with numerous prominent personalities by taking part in cultural and social events. He ensured the proper functioning of the Conservatory and tried to bring to Iași an air of snazzy modernity, which originated in the West, where he studied. We have mostly used the civil status registers, the fund of the Academy of Music and Dramatic Art “George Enescu” of Iași, and the Poni family fund, located in the National Archives of Iași.